

**A HAZAI (ELSŐSORBAN A TISZÁNTÚLI SZOLONYEC) SZÍKES
NÖVÉNYZET MAGYAR NYELVŰ TUDOMÁNYOS SZAKSZÓKINCSENEK
VÁLTOZÁSA AZ ELMÚLT MÁSFÉL ÉVSZÁZADBAN**

MOLNÁR ZSOLT

*MTA Ökológiai és Botanikai Kutatóintézete,
H-2163 Vácrátót, Alkotmány u. 2-4.; e-mail: molnar@botanika.hu*

Abstract

Molnár Zs. (2011): Development of Hungarian scientific botanical terms used to describe solonetz steppe vegetation in the last 150 years – Kanitzia 18: 29–52.

In order to understand the development and origin of the Hungarian salt steppe vegetation scientific terminology (4897 expressions from 84 scientific papers published between 1839 and 2011) were analysed. 28 educated people working in the Hortobágy steppe were also interviewed to learn their understanding of the terms.

Terminology changed much in the last 150 years, became more and more diverse. Those terms that were first used in the 19th century (and survived till the present) are mostly folk terms, those used since the first half of the 20th century are mostly new combinations of folk terms. Later expressions are of scientific origin. In our paper most terms are analysed in detail (narrowing of meaning, polysemia, shortening of expressions, diversity of expressions).

Key words: scientific and folk terminology, Pannonian salt steppes, origin of expressions

Bevezető

A szolonyec szíkesek magyar nyelvű tudományos terminológiájának feldolgozásával a célom az volt, hogy feltárjam, milyen kifejezésekkel jellemzik egy adott táj típus növényzetét a magyar kutatók saját anyanyelvükön. Modelltájként azért a szolonyec szíkeseket választottam, mert e tájra rendelkezésre áll a tájban ma élő pásztorok ugyanezekre a jelenségekre vonatkozó szóincse (MOLNÁR ZS. és HOFFMANN 2011, MOLNÁR ZS. 2011), így a két nevezéktan a későbbiekben párhuzamba állítható, egymáshoz hasonlítható. A történetiség fontossága miatt nemcsak a mai terminológiát vizsgáltam, hanem annak változását is a 19. század közepétől napjainkig. Fontos megjegyezni, hogy maga a táj, annak talaja és természetes növényzete ebben az időszakban viszonylag keveset változott, így ez a terminológia változására nem hathatott (lásd MOLNÁR ZS. 1996, SÜMEGI et al. 2000, MOLNÁR ZS. 2003, 2007). Az írásos művekben rögzült szakkifejezések értékelését szóbeli adatgyűjtéssel egészítettem ki, mert a szóbeliségben használt, ott terjedő szakkifejezéseket is be kívántam vonni az értékelésbe.

Módszer

Összesen 84 db, 1839 és 2011 között publikált (kis részben kéziratban maradt) tanulmányt dolgoztunk fel. Minden tanulmányból kigyűjtöttük az összes olyan kifejezést, szakszót, ami a szíkes pusztára vonatkozik, vagy pedig annak növényzeti és talajtípusait,

felszínmorfológiai jellegzetességeit (pl. padka, szíkfok) nevezi meg, jellemzi. Néhány hosszabb tanulmány, ill. könyv esetében mintavételt végeztünk, azaz csak kb. 10-15 oldalt dolgoztunk fel. A talajokkal kapcsolatos fogalmak közül csak azokat vettük figyelembe, amelyek a növényzet jellemzéséhez szorosabban kapcsolódnak (talajtípusok nevei, jellegzetes szíkes talajtulajdonságok, pl. szikesség, sóvirágzás, kilúgozódás). A löszgyepekkel és a másodlagos növényzetű helyekkel (pl. csatornák, rizsföldek, gyomnövényzet) kapcsolatos neveket szintén nem értékeltük. Összesen 4897 kifejezést dolgoztunk fel (2294 rekord). A feldolgozott cikkek időrendben az alábbiak (zárójelben a kigyűjtött, értékelt kifejezések száma): IRINYI 1839 (32), BALOGH 1840 (52), SZABÓ 1861 (72), MENYHÁRT 1887 (8), BORBÁS 1881 (50), TREITZ 1894a (22), TREITZ 1894b (26), 'SIGMOND 1902 (77), BERNÁTSKY 1913 (65), ECSI 1914 (13), PRODÁN 1914 (84), TUZSON 1915 (95), SCHENK 1919 (9), THAISZ 1921 (64), STRÖMPL 1926 (164), SZENTANNAY 1926 (74), MOESZ 1926 (58), MAGYAR 1926 (15), RAPAICS 1927 (106), KAÁN 1927 (18), MAGYAR 1928 (150), TREITZ 1925-28 (19), SOÓ 1933 (90), SAJÓ, TRUMMER 1934 (39), 'SIGMOND 1934 (8), TIMKÓ 1934 (7), TREITZ 1934 (7), ARANY 1934 (6), ENDRÉDY 1934 (2), ARANY 1934 (15), BITTERA 1935 (18), UJVÁROSI 1937 (25), SOÓ, MÁTHÉ 1938 (26), SOÓ 1945 (34), ZÓLYOMI 1945-46 (19), VIRÁNYI 1949 (23), SOÓ, ZÓLYOMI 1951 (44), TIKOS 1950, 1951 (30), TIMÁR 1953 (12), SZABOLCS 1954 (55), GRUBER 1954 (5), TARDOSKEGYI, SZILÁDI 1956 (10), BODROGKÖZY 1957 (50), ZÓLYOMI 1958 (20), SOÓ 1964 (54), ARADI 1969 (119), ZÓLYOMI 1969 (74), BENCSIK 1969 (2), SZABÓ 1965 (173), TÓTH B. 1972 (56), JAKUCS 1976 (88), BODROGKÖZY 1977 (222), HARASZTI 1977 (4), BARCSÁK et al. 1978 (12), KÓSA 1979 (2), BODROGKÖZY 1980 (162), STERBETZ 1980 (23), NYILAS 1980 (21), JAKUCS 1981 (46), VARGA Z.-NÉ et al. 1982 (44), VARGA Z.-NÉ 1984 (65), KOVÁCS 1988 (89), TÓTH A. 1988 (25), S. CSOMÓS, SEREGÉLYES 1990 (83), V. SIPOS 1992 (33), VARGA-SIPOS, VARGA 1993 (112), VARGA 1993 (19), MOLNÁR A. 1994 (124), SEREGÉLYES 1995 (158), PENKSZA 1996 (57), TÓTH T. et al. 1996 (11), BAGI 1997, (78), BAGI 1998 (52), MOLNÁR A. 1998 (109), VARGA, V. SIPOS 1999 (39), SÜMEGI et al. 2000 (34), TÓTH Cs. 2003 (57), TÓTH T., KERTÉSZ 2003 (52), BLASKÓ 2003 (21), MOLNÁR Zs. 2003 (45), ECSI 2004 (122), KERTÉSZ 2006 (18), MOLNÁR Zs. 2007 (455), MOLNÁR A. 2007 (66), PAPP 2008 (18), KOVÁCS et al. 2005 (25), KOVÁCS, VÉGVÁRI 2011 (34).

Az egyes szerzők kifejezéseit dőlt betűs idézetekként adjuk közre. Speciálisabb esetekben a szerzőt idézzük is, az általánosabb, gyakoribb, köznyelvibb változatok esetében ettől eltekintettünk. Az idézetekben zárójelbe tettük azon szavakat, amelyeket a kifejezés nem minden előfordulásakor tartalmaz.

Az írásos szövegek elemzését kiegészítettük szóbeli interjúkkal kb. egy órás strukturált beszélgetést folytatva a következő – a Hortobágyon vagy más tiszántúli tájban dolgozó – botanikus, természetvédő, madarász és agrárszakemberekkel: ARADI Cs., BIRÓ M., BODNÁR D., BODNÁR G., CSATHÓ A. I., CSIRMAZ I., CSÍZI I., DEÁK B., DEÁK J. Á., DUNKA B., ECSI Z., GENCSI Z., GÖRI Sz., GÖTZ Cs., KAPOCSI I., KOCSIS A., KÓSA G., KOVÁCS G., MARGÓCZI K., MOLNÁR A., PAPP M., SZABÓ I., SZABÓ S., SZILÁGYI A., TAR J., TÓTH A., TÓTH T., VARGA Z. és VÉGVÁRI Zs.

Természetesen jó lett volna kideríteni egy-egy tudományos fogalom megalkotóját, első használóját, de erre csak korlátozott lehetőségünk volt, hiszen a 84 tanulmány csupán

egy részét képezi a szíkesekkel foglalkozó irodalomnak, ráadásul előfordulhat, hogy egyes neveket nem megalkotóik, hanem kollégáik, tanítványaik publikálták először. Ezért a megjelenés időpontjára és a szerzőre vonatkozó megjegyzések mindig „legjobb tudásunk szerintinek” veendőek. Az előforduló kifejezések botanikai jelentését igyekeztünk a lehető legpontosabban rekonstruálni, pl. a cikk további adatainak, fajlistáinak felhasználásával.

A cikkben említett népi kifejezések részletes ismertetését lásd MOLNÁR és HOFMANN (2011) és MOLNÁR (2011). A népi növényzetismeret gyűjtését 2008-2011-ben végeztük, összesen 76 terepnap során. A Hortobágyot közvetlenül övező településeket jártuk be (Nádudvar, Balmazújváros, Tiszacsege, Nagyiván, Kunmadaras, Karcag, Püspökladány, valamint Hortobágy falu). Összesen 156 pásztort kerestünk fel, közülük 78-al beszélgettünk hosszabban. Félíg-struktúrált interjúkat készítettünk, illetve terepi azonosítást végeztünk.

A *szikét* következetesen hosszú *i*-vel írjuk. Ennek fő oka, hogy a Tiszántúlon továbbra is így ejtik (a helyi születésű diplomások közül is többen), ezért a talajtanosok által kezdett szaknyelvi megrövidülését a népi tudás figyelembevételének hiányából vezetjük le, s így helytelennek tartjuk (kifejtését lásd a cikk vonatkozó fejezetében).

Eredmények

Átfogó kifejezések

A **szíkeseket, szíkes tájakat** összefoglaló néven sokféleképpen hívják: elsősorban a korábbi munkákban *szik/szik/szék* (azaz főnévként, pl. *szikék, szikeink*), *szíkes/szikes/székes* (szintén főnévként, pl. *az Alföld székesei*), *szíkes/szikes/székes terület/vidék/hely /terek/mező(ség), székkerület, szíkesek* (ez utóbbi ma az általános). A *szíkes-pusztaság/szikes pusztaság* tágabb értelmezése is a szolonyec pusztaság teljességére vonatkozik (TUZSON 1915, RAPAICS 1927, SOÓ 1933, ZÓLYOMI 1969, a *magyar pusztaság szíkesei* – SZABÓ 1965, *szíkes pusztaság* – JAKUCS 1976). Lazább megfogalmazásban használják a *szíkes/sziki legelő/gyep* kifejezést is azt a teljes szíkespusztára értve. Itt jegyezzük meg, úgy tűnik, a Hortobágy egyik korai monográfiájának, ECESEDINEK (1914) nem volt általános szava a szíkes pusztára.

A **puszta** szónak is van olyan jelentése, amit erre a gyakran nagy kiterjedésű, nyílt, fátlan, jellemzően rövidfűvű és aszálysújtotta legelőtájra használnak. Egyesek a pusztai nagyobb mocsarakat is beleértik a pusztaság fogalmába, mások nem. Ha erdők is vannak, megjelenik az *erdőpuszta* kifejezés is.

A **szolonyec szíkesek növényzetét** általában *szik/szikes/sziki növényzetnek/vegetációnak* vagy *növénytársulásnak/vegetációtípusnak* nevezik (eleinte még: *szíkes formáció* – SIGMOND 1902, *szíkes pusztaság formációja* – TUZSON 1915, majd *szíkes pusztaság vegetációja* – SOÓ 1933, *halophyton/halophil társulások, cönózisok* – BODROGKÖZY 1977). SIGMOND-nál (1902) jelenik meg először a *hortobágyi szíkes pusztaság; hortobágyi szíkesek*(sic), majd TUZSON (1915) jellemzi a *hortobágyi szíkes pusztaság formációját*, ill. SOÓ és MÁTHÉ (1938) említi a *Hortobágy szíkespusztáját*. A hortobágyi szíkes pusztaság szókapcsolat később általánossá válik (párja: *szíkes rónaság* – MOESZ 1926). A szolonyec puszták mozaikos növényzetét többen két nagy csoportra bontják: **száraz és nedves szíkesek**, ill. **szik/szikes gyep** (pl. THAISZ 1921, ARADI 1969, SZABÓ 1965, KOVÁCS 1988, VARGA-SIPOS, VARGA 1993, SEREGÉLYES 1995). Előbbibe – a veresnadrágcsenkeszes gyepken kívül – általában

beleértik az időszakos vízállású vakszíkes, szíkfokos és szíkeres területeket is (pl. KOVÁCS 1988), míg utóbbiba a sziki rétek, pusztai mocsarak és szíkes tavak tartoznak. A növénytar-
sulástani rendszerben a *szíkes puszták* (*Festuco-Puccinellietea*) (VARGA, V. SIPOS 1999, BORHIDI 2003) a veresnadrágcsenkeszes gyepeket és az üde szíkfokokat (valamint a ko-
csordos rétsztyepeket) foglalja magába (a vakszíkeket viszont nem).

STRÖMPL (1926) fogalmazza meg először a *szik szintjeit*. Ez a kifejezés később nem került elő, helyette KAPOCSY GY. fotóművész megalkotta a **puszta emeletei** kifejezést (KOVÁCS G. szóbeli közlése), ami az 1970-es évektől rendszeres használatba is került (pl. SZABÓ 1965, KOVÁCS 1988, VARGA-SIPOS, VARGA 1993, ECSEDI 2004). TÓTH és KERTÉSZ (2003) *szíkes pusztai toposzekvenciának* nevezi a társulások zonációját.

A **szíkesek talajait** *szikföldnek*, *székes* és *szíkes/szíkes földnek/talajnak*, később *szíkes*, *szíksós*, *sós*, *szódás*, *szik-* stb. *talajnak* nevezik (ritkán: *vak szik talaj*, de a talaj-
neveket részletesen nem elemezzük). Az agyagos és a homokos talajú szíkeket általában megkülönböztetik (előre mindig az agyagost, azaz a szolonyecet írtuk): „*szék*” vagy *székes*
vagy *székes föld*, illetve *szíksós föld* vagy *széksós talaj* (SZABÓ 1861), *székes* és *szíkes* (TRE-
ITZ 1894b), *székes talaj* és *szíkes talaj* (SIGMOND 1902), *agyagos szik* és *homokos szik*
(STRÖMPL 1926), *mésztelen agyagos szik* és *szíksótartalmú homokos szik* (TREITZ 1925–
28), *kötött talajú szik* és *homokos szik* (BITTERA 1935). A szolonyec kifejezés viszonylag
későn jelenik meg. Első talajtanos adatunk SIGMONDTÓL (1934) származik, de ekkor még
nem elterjedt (talán ARANY S. kezdte használni, és ő később is gyakran használta – TÓTH
B. és ARADI Cs. szóbeli közlése). A botanikai irodalomban egy évvel korábban jelenik meg
(SOÓ 1933), talán a Hortobágyot kutatók között ekkoriban kezd terjedni e szó (*szolonyec*
talaj, *agyagos szíkes*; a *Tiszántúl kötött szíkes (szolonyec) talaja*). Ezután ZÓLYOMI (1945–
46) is használja. Jellemző, hogy szíkes gyepek talaja kapcsán általában (*el*)*szíkesedésről*
(ritkábban *szolonyecésedésről*) írnak (bár tudunkkal senki sem mutatta ki a folyamatot ősi
szíkes gyepeken), a *sziktelenedés* (*sóvesztés*, *kilúgzás*) sokkal ritkábban és inkább csak az
utóbbi tíz évben kerül elő (MOLNÁR Zs. 2003, 2007).

Veresnadrágcsenkeszes gyepek

A tiszántúli szolonyec szíkes puszták legnagyobb kiterjedésű növényzeti típusa a
veresnadrágcsenkeszes (szíki csenkeszes) gyepek. Ürmös és cickafarkos változatát sok szem-
pontból érdemes együtt is tárgyalni. Ennek egyik oka a fajkészletbeli hasonlóság (és a közös
uralkodó fűfaj), másik oka, hogy fiziognómiájukban, tájképi jellegükben igen hasonlóak,
harmadrészt sokáig nem különítették el őket, többen ma sem. E gyeptípus legkorábbi
jellemzését BALOGH (1840) adja: *vékony földbőrű szíkesek*, *sovány szíkes legelő*. BORBÁS
(1886) *szíkes mezőnek*, *szíkes legelőnek* hívja. TUZSONNÁL (1915) *fűves mező*, *félíg szíkes*
mező. THAISZ (1921) *vörösnadrág csenkesz-gyepnek* (ill. *szíkes legelőnek*, *sziki gyepnek*)
nevezi. RAPAICS (1927) és MAGYAR (1928) *Pseudovinetum*-nak hívja, UJVÁROSI (1937) a
szíkespuszta kifejezést e növényzeti típusra érti. ZÓLYOMI így nevezi: *száraz szik pusztai*
növényösszetevései (1945–46), *termőréteges szik* (1958). SOÓ és ZÓLYOMI (1951), majd
SOÓ (1964) a *szíkespuszta* kifejezést újra ebben az értelemben használja (és ez máig
jellemző, elsősorban a hortobágyi kötődésű botanikusok, madarászok között, pl. ARADI
1969, SZABÓ 1965, JAKUCS 1976, KOVÁCS 1988, V. SIPOS 1992, SEREGÉLYES 1995, KOVÁCS,

VÉGVÁRI 2011, *Nekünk ez a puszta!* – ECSEDI Z. szóbeli közlése). Ennek ellenére sokan a szolonyec puszta teljes egésze jelentésben használják (pl. BODROGKÖZY 1977, STERBETZ 1980, JAKUCS 1981, PENKSZA 1996, BAGI 1997, TÓTH, KERTÉSZ 2003, MOLNÁR Zs. 2003, 2007, de a fenti szerzők közül is többen használják ebben az értelemben is). E gyepek nevében sokszor megjelennek a rövidfűvű sztyeppei jellegre utaló kifejezések: *kurta veresnadrág csenkesz-gyeplegelő* (THAISZ 1921), *rövidfűvű/törpefűvű legelő* (ARADI 1969), *alacsonyfűvű/törpefűvű legelő* (SZABÓ 1965). Gyakori, hogy a két társulás közös uralkodó faja adja a közös név alapját: *soványcsenkeszes legelő*, *Festucás gyepek*, *veresnadrág-csenkeszes gyepek*, *szikis csenkeszes gyepek*, *juhcsenkeszes legelő*, *Festucetum*. Többen *apró-csenkeszesnek* nevezik (JAKUCS 1976 és általában a gyepgazdálkodással foglalkozók, pl. DORNER 1923, BARCSÁK et al. 1978, KOVÁCS et al. 2005, de TARDOSKEGYI, SZILÁDI (1956) *aprófűvű legelőt* ír). Olykor egyszerűen szikis gyepek, szikes gyepek. A szikes legelő nagyon általános kifejezése is sokszor jelentheti csupán a rövidfűvű veresnadrágcsenkeszes gyepeket (pl. *szikis legelő* (*Pseudovinetum*) – SOÓ 1933; *száraz, szikes legelő* – SZABÓ 1965, MOLNÁR A. 2007). Nevében több-ször megjelenik a nyári kopárság, mint e vegetációtípus fontos jellemzője: *kopár szikes legelő*; *aszott legelő*; *túlterhelt legelő*, *kikopaszodott szikes, kopár rágott birkalegelő*.

A veresnadrágcsenkeszes gyepeknek csak a mélyebb talajrétegekben szikes, de kötött talajú változata a **cickafarkos füves/szikes puszta** vagy röviden **cickórós puszta** (*Achilleo-Festucetum pseudovinae*). MAGYAR (1928) ismerte fel először, de sem ő, sem SOÓ (1933) nem használt rá magyar kifejezést. ZÓLYOMI (1945–46) adta első magyar nevét: *a szikis csenkesz cickafarkas szubasszociációja*; *cickafarkas szikis csenkesz gyepek*, de SOÓ és ZÓLYOMI (1951) megint magyar név nélkül tárgyalja. SOÓ (1964) óta az egyik jellemző neve a *füves szikes puszta*. JAKUCS (1976) használja először a *cickafarkos (füves) szikes puszta* kifejezést (*cickafarkos-füves szikes puszta* – VARGA Z-NÉ 1982). A hortobágyi kötődésű botanikusok között napjainkig gyakori a *cickafarkos szikespuszta* kifejezés (rövidülve: *cickafarkos gyepek*, ritkábban *cickafarkas*). Ezzel szemben a szegedi kötődésű botanikusok gyakran *cickórós gyepek*nek hívják. A *cickóró* TIMÁRNÁL (1953) jelenik meg, BODROGKÖZY (1977) *cickórós* (sic) (*soványcsenkeszes*) *gyepek*nek, majd később (1980) már (*réti csernozjom talajú*) *cickórós löszlegelő*nek, *cickórós gyepek*nek hívja (lásd még KERTÉSZ 1996, *cickórós (szikes/füves) puszta* – MOLNÁR Zs. 2003, 2007). Olykor *szikes pusztarét* (*szikespusztarét*) a neve (PRÉCSÉNYI 1975, JAKUCS 1981, SEREGÉLYES 1995). Mivel e gyep-típus talaja csak mélyben szikes, ugyanakkor a kötött talaj, az erős legelés és tiprás, valamint a nyári szárazság miatt a szikes puszták generalista fajai alkotják (és csak ritkán vannak benne karakteresebb löszgyepfajok), ezért nevében a szikes/sziki jelző gyakran nem szerepel (megjegyezzük, hogy tévesnek tartjuk azt az értelmezést, amikor a degradált, cickafarkban gazdagabb löszgyepeket *Achilleo-Festucetum*-ba sorolják, pl. VARGA Z-NÉ 1984, VARGA 1993).

A veresnadrágcsenkeszes gyepek szikesebb és karakteresebb változata az **ürmös-puszta** (*Artemisio-Festucetum pseudovinae*). MAGYAR P. (1928) szubasszociáció szinten elkülöníti a két *Pseudovinetum*-ot, de az ürmőt még nem említi a névben (még latinul sem). Eleinte SOÓ (1933) sem gondolja két társulásnak: hasonló összetételük alapján *külön asszociációnak nem tekinthetők (kvalitatíve karakterfajok)*; bár karakteresen jellemzi e típust:

szikesebb talajon nyíltabb gyeű, szakgatott, szikerekkel és szikfokkal tarkított és egyben a *Camphorosmetum-ba* fokozatosan átmenő *Festuca pseudovina-Artemisia monogyna* sub-asszociáció, *Festucetum ps. artemisiosum* alakul ki. Az üröm ZÓLYOMINÁL (1945–46) kerül a magyar névbe (*szikis csenkesz ürömös szubasszociációja; ürömös szikis csenkesz gyeű*). Az *ürmös szikespuszta* nevet SOÓ és ZÓLYOMI (1951) adja. A rövidült *ürmös puszta* név ARADINÁL (1969) jelenik meg először, majd pl. BODROGKÖZY (1977, 1980) és MOLNÁR Zs. (2003, 2007) használja gyakrabban. Szintén ARADI használja először írásban a *szikpadkai vegetáció* kifejezést (további példák: *szikpadka gyeű, szikpadka-társulás* – SZABÓ 1965, *padkahátak Festucetum gyeűje* – KOVÁCS 1988, *szikpadkagyep* – SEREGÉLYES 1995), bár e kifejezést kevesen használják. Az *ürmös puszta* egy speciális esetéről van szó, amikor a *padkákat létrehozó hátráló erózió széles lepusztulási zónát hagy maga után, és kisebb-nagyobb darabokban megmarad az eredeti térszin (ill. annak különböző mértékben erodálódott darabjai), amelyeken ürmös pusztai és szikfoki fajok alkotnak komplexet* (ARADI Cs. szóbeli közlése). *Önfenntartó szikis gyeűnek* hívja ARADI (szóbeli közlés) azt az *ürmös típusú, amely legettetés nélkül is tartósan változatlan. Általában nagyobb kiterjedésű lepel-erózióknak kitett területekre jellemző.* ZÓLYOMINÁL (1969), PRÉCSÉNYINÉL (1975) és JAKUCSNÁL (1981) került elő az *ürmös puszta* kevésbé szerencsés (*ürmös szikis pusztaréti (szikis pusztai réti)*) változata (korábban ENDRÉDY (1934) hívta *szikis rétnék*). Az *ürömös pusztayep* (ZÓLYOMI 1969), *üröm puszta* (VARGA 1960, SZABÓ 1965), *szikis üröm puszta* (LENDVAI 2011) kifejezések nem honosodtak meg, bár jól kapcsolják a hazai gyeűeket a keleti sztyeppek hasonló ürömös sztyeppjeihez. Az *ürmös puszta* (ill. annak altípusai) esetében is rendszeresen megjelennek a rövidfűvű sztyepp jellegre utaló kifejezések: *törpefűvű csenkeszes gyeű* – SZABÓ 1965, *szakadozott gyeű* – KOVÁCS 1988, *a padkatető marokkal rakottásra emlékeztető ürömsei* – MOLNÁR A. 1998 (lásd még fent). Az *ürmös szikespuszta* további névváltozatai: *ürmös szikis/szikis/sziki gyeű, ürömös-szikis*. Csak az utóbbi évtizedben jelentek meg azok a kifejezések, amelyek a nagy kiterjedésű ürömös puszták (vagy általában a szikespuszták) ősiségére, lecsapolások előtti meglétére utalnak (*szikis ősisége* – MOLNÁR Zs. 1996, *a Hortobágy ősi szikis pusztája jellege* – SÜMEGI et al. 2000, *ősi (természetes) ürömös pusztája* – ECSI 2004, *elsődleges szikis (pusztája); ősi pusztája; ősi szolonyec szikis* – MOLNÁR Zs. 2007). Korábbi szerzők „ősi szikisei” nem a lecsapolások előtti szikisekre vonatkoztak, hanem a Hortobágy artéri állapotára előtti ó-holocén szikisekre (pl. *ősi sziki gyeűvegetáció* – JAKUCS 1976, 1981, *pannóniai ősszikis* – SEREGÉLYES 1995), vagy pedig egyszerűen nem vetett (hanem természetes eredetű) gyeűet értettek, értenek az ősgyeű kifejezés alatt (pl. *ősi szikis gyeű* – TREITZ 1928, *kopár ősgyeű* – SZABOLCS 1954, *szikis ősgyeű* – TÓTH B. 1972).

Szikpadka

A szolonyec szikespuszták egyik legfeltűnőbb jelensége a szikpadka. Először 'SIGMONDNÁL (1902) jelenik meg (*padkás szik terület, szikpadka*; előtte egy adatunk van: *szikpados föld (Szentés)* – HERMAN 1914). A szikpadka jelentheti az egész mikroformát (1., *padkatető, padka lapja, szikhát, padkahát* 2., *padkaperem, padka éle, padka martja, padkaoldal, padkafal, padkaletörés, leszakadás, padkalejtő*, 3., *sziklanka, padkalejtő, padkaalj, padkaelötér, padkafenék*), nem ritkán azonban csak magára a (*miniatűr*) tereplépcsőre

vonatkozik. Gyakran egyszerűen *padka*. A szikpadkákkal jellemezhető terület a *padkás szik* vagy *padkás szikes*, ritkán *padkás-szik*, *padkásszik* vagy *szikpadkás*, *padkás gvep*, *padkarendszer*. A padkák közötti mélyebb terület nevei: *padkaköz*, *szikfenék*, *szikfok*, *szikes lapos*, *mikromedence*. A *padkásodás*, *padkapusztulás*, *padkaerózió*, *padkahátrálás* hosszú távú sebessége még kutatás tárgya (S. CSOMÓS, SEREGÉLYES 1990, TÓTH CS. 2003). A padka lehet *kopott*, *szakgatott*, *alacsony*, *magas*, *meredek*, *lankás*, *padkamaradvány*, *szikpadka szigetecske* vagy *repedezett felszín kezdetleges szikpadkákkal*, vagy aktivitását tekintve: *működő és füvesedő padkaperemű padkás* (MOLNÁR A. 1994). Az *emeletes padka* időben többször felerősödött eróziós folyamatok maradványa lehet (pl. MOLNÁR A. 1994). A *pad* (HEFTY 1911) áttekintése szerint a magyar nyelvben *lapos tetejű*, *meredek oldalú földkiemelkedés* (de alföldi példát nem említ).

Szikfok, vakszik, szikér

A padkaközök erősen szikes és kötött talajú mélyedéseiben gyakran megáll a víz, száraz időben azonban keményre száradnak, növényzetük ritkás. E helyek népi neve a **szikfok**. Már TREITZ (1894b) ebben a jelentésben használja (*az ún. "szikfokok" talaja; a nép szikfokoknak nevezi* (szürke, kopár foltok, agyagos szikesen), TUZSON (1915) is a népi kifejezést használja (*legszikesebb "fok"-okban*), és asszociációt is kapcsol hozzá (*a szikfok asszociációja*). MOESZ (1926) a szikfok szót nem használja, helyette ezt írja: *kiszikkadt medencék fenekén, szikes laposokban*. STRÖMPLNÉL (1926) a szikfok egész más jelentést kap (*a talaj 20-50 cm-es rétege; a tócsa szikfokos pereme, a víz marja*), maga az élőhely pedig a *sziklamos*. Később TREITZ (1934) szintén talajrétegnek tartja a szikfokot (*a talaj egy rétege 40-45 cm mélyen*). RAPAICS (1927) a népi jelentést használja: *a fokokban Camphorosma asszociáció, a fok mélyebb részén Puccinellia*. MAGYAR (1928) egyaránt használja a *szikfok*, a *sziklamos* és a *nedves szikporond* kifejezéseket (valamint: a padkák lejtőjéhez képest *lent*). SOÓ (1933) már határozottan elkülöníti a *nedves szikfokot* (*Puccinellietum*) és a nyár folyamán *kiszáradt szikfokot* (*Camphorosmetum*). Innentől kezdve a szárazabb szikfokra egyre inkább a vakszik nevet használják, és rögzül, hogy a típusos *szikfokvegetáció* a *Puccinellietum* (SOÓ 1933, *szikfokvegetáció, Puccinellietum* – UJVÁROSI 1937, SOÓ és MÁTHÉ 1938, *mézpázsit szikfoktársulás* – SOÓ 1964, *"szikfok" növényzet* – ZÓLYOMI 1969), bár a népi jelentéstartalmat a Hortobágyot sokat járók még később is tartják: pl. *vakszikes szikfok* – SZABÓ 1965, ECEDEI 2004. ARADI (1969) szerint háromféle *szikfoki növényzet* van, a bárányparéjos, a mézpázsitos és a szikér (pl. *mézpázsit-szikfoktársulás*). ARADI hangsúlyozza, hogy a „szikfok” *vízfolyást jelent, vagyis a szó eredeti értelme nem egyezik azzal a növénytanban használatos jelentéssel, melyet a továbbiakban követni fogok*. Többen nem használják a szikfok szót (pl. MOESZ 1926, TIMÁR 1953) vagy alig (SEREGÉLYES 1995). Rendszeres, hogy a mézpázsitos termőhelyét *szik(es) laposnak* nevezik (*sziklamos: réti növényzettel nem vagy alig borított, legalább gyenge lefolyással rendelkező mélyedés* (szemben a sziktöbörrel, aminek nincs lefolyása) – MOLNÁR A. 1994, *szikes laposok szikfok-gyepjei* – VARGA 1993, *szikfok-fragmentum sziklamoson* – MOLNÁR A. 1994). A szikfok népi értelmezésében nem a növényzet fajösszetétele, hanem a talaj sótartalma és időszakos vízessége a fontos (MOLNÁR Zs., HOFFMANN 2011). Ezt emelik ki az alábbi szaknyelvi kifejezések is: *szikes lapos* (MOESZ 1926), *sziklamos* (STRÖMPL (1926), a

fok fehér feneke (TIKOS 1950, 1951), *szikfenék* (ARADI 1969), *szikés tócsa* BODROGKÖZY 1977), *féliszapolt szikfenék* (VARGA Z.-NÉ 1984), *ephemer vízállások; sziki vizek; padkaközi vagy másnéven szikfok-vizek; padkaközi vizek* (KOVÁCS 1988), *iszapos, felcserepesedik* (TÓTH A. 1988), *szikés fenekeken iszapársulások; efemer vízállások (szikfokok, szikerek, fenekek)* (VARGA-SIPOS, VARGA 1993), *padkaközi pangóvízes terület* (BAGI 1997), *(kopár) kiszáradó (szikés) iszapfelszínek* (MOLNÁR A. 2007). A mézpázsitos kaszáló kifejezést értelemszerűen csak a kaszálható mennyiségű szénát adó, általában Duna-Tisza közi, szoloncsák talajú mézpázsitosokra használják (pl. BODROGKÖZY 1977). Olykor csupán az uralkodó faj neve adja az élőhely nevét: *mézpázsitgyep, mézpázsitos, törfüves mézpázsitos*. Két speciális szikfoki élőhelyet kell még megemlítenünk: a „*patanyom-társulást*” és a *sóvirágos-ürmös szikfoknövényzetet* (VARGA, V. SIPOS 1999), használatuk nem általános.

A szikpadkák mellett a szolonyec szikespuszták másik jellegzetessége a tavasszal tocsogós-nedves, nyáron kőkeményre száradó és vakítóan fehér (vagy tompább, szürkés), szinte növénytelen **vakszík**. Szinte mindenki *vaksziknek*, ill. *vaksziknek* nevezi (egykor ritkán *vakszék*, SZABÓ 1861, TREITZ 1894b, szóban előkerül a *kopárszík, kopáros szík* és ritkán a *fosószík* kifejezés). Legtöbbször tudják, hogy népi eredetű (pl. "*vakszik*" növényzet – ZÓLYOMI 1969; *találó népi eredetű név* – MOLNÁR A. 1998). A vakszík a szikfok „komplex” szárazabb, a padkaperem alatti sziklankán lévő része (pl. *száraz szikfok (vakszík)* – SOÓ 1933, *száraz és nedves szikfoki vegetáció, a száraz az ún. „vaksziki”* – ARADI 1969; *peremet gallérszerűen övező vakszíkolt* – VARGA-SIPOS, VARGA 1993). Többször utalnak *zóna, sáv, vonulat* jellegére, vagy egy nagyobb területet vakszikesként jelölnek (*vakszikes terület* – SIGMOND 1902, ARADI 1969, MOLNÁR Zs. 2007, *igazi vakszikes terület* – TUZSON 1915, *vakszikesek* – MOLNÁR A. 1994, MOLNÁR Zs. 2007). Máskor több szóval írják körül: *legszekebb hely; szikes főt; legszárazabb s legterméketlenebb hely; kopár folt; kopár fehéren izzó szík; székfolt; vakító, fehér szík; túlszikes, kopasz folt, kopasz szík*. A padkás szíken belüli pozícióját így adják meg: *a (kopár), sziklankán; szikpadkák lejtőjén; padkaaljban; a padkafenek szárazabb része*. Többször nem használják a vakszík kifejezést THAISZ 1921, TIKOS 1950-1951). RAPAICS (1927) szerint a *Camphorosma* asszociáció *fokokban van*. Egyedi és a népi jelentéstől teljesen eltérő jelentések is előfordultak: *mind a' vak szík* (értsd: rejtett szík), *mind különösen a' nyílt szík...* (BALOGH 1840); *lappangó szík, a talaj kezdődő szikesedése* (STRÖMPL 1926), de ő maga írja: *TREITZ szerint egyes vidékeken a kopár szík neve*. Legjellegzetesebb növénytarulását, a *Camphorosmetum annuae*-t TUZSON (1915) említi először (*vakszík asszociáció*). Később: *Camphorosma-szík* (MOESZ 1926), *Camphorosmas porond* (MAGYAR 1928), *vakszík növényzet* (SOÓ 1964, BODROGKÖZY 1980), *bárányparéjos vakszík növényzet; típusos bárányparéjos* (BODROGKÖZY 1980). A kilúgzás miatt átalakuló, elürmösödő vaksziket először SZABÓ jelzi (*üremmel borított vakszík*, 1965), majd BODROGKÖZY (1977), STERBETZ (1995), *ürmös padkaalj* – MOLNÁR A. 1998, *sziklankán szárazabb szikfok* (rajta ürmöspusztá) – ECSEDI 2004 és *elürmösödött vakszík és szikér* – MOLNÁR Zs. 2007).

A szolonyec szikesek természetes eróziós árcai a **szikerek** (első említése: *szikér* – HERMAN 1914, HERMAN saját gyűjtése, ezért írhatta rövid i-vel – megj.: minden maga gyűjtött szóban rövid az i, minden történeti forrásból gyűjtöttben hosszú). Növényzetük többféle lehet: a karakteres *Pholiuro-Plantaginetum tenuiflorae* mellett lehet bennük

mézpázsitos, csetkákás, de különféle réti, sőt mocsári növényzet is. Emiatt is jelentése nem egyértelmű: többek számára egyszerűen egy sziki eróziós forma (növényzeti jelentés nélkül, pl. STRÖMPL 1926: *szikfenék ere, szik-ér*), mások viszont összekapcsolják a fenti növénytársulással. Ez a bizonytalanság lehet az egyik oka, hogy a szikfok körüli növényzeti „komplexből” a legkésőbb és a legkevésbé vált le – máig sem teljesen (pl. *a szikfokok ere* – SOÓ 1933, *a szikfok vízerei* – SOÓ 1945). PRODÁN (1914) említi először a fenti két faj jellegzetes élőhelyeként a szikért (*kiszikkadt szikes pocsoltyák és erek környékén*; a *Myosurus* termőhelye: *szikes legelő hosszabb vagy rövidebb árokalakú mélyedései*, sőt megemlíti, hogy Dél-Romániában is együtt nő a *Pholiurus* és a *Plantago tenuiflora*). THAISZ (1921) is jellemzi ezt a termőhelyet (*nagyon szikes talajú erek*). SOÓ (1964) nem adott magyar nevet, és a *mézpázsitgyepek* között tárgyalja. A szikénövényzet legkorábbi magyar nevét – részben a latin név fordításával - ARADI (1969) publikálja: *kígyófark-vékonyka útifű szikfoktársulás*. Későbbi nevei pl. *kötött-talajú törű szikes iszapvegetáció* (BODROGKÖZY 1977), *szikér-szikfenéknövényzet* (VARGA Z-NÉ 1982, CSOMÓS, SEREGÉLYES 1990), *szikfenéktársulás* (SEREGÉLYES 1995), *szikénövényzet* (ECSEDI 2004, MOLNÁR Zs. 2007). Termőhelyének neve gyakran *szikfenék*, ritkábban *szikfok*, *szikes lapos*. Többen nem használják a szikér szót (pl. a *Plantago tenuiflora* termőhelye: *hosszabb ideig vízzel borított, aztán kiszáradó szikes lapos és nedves, sós mélyedések* – MAGYAR 1928, továbbiak: TIKOS 1950-1951, SOÓ 1964, ZÓLYOMI 1969, BODROGKÖZY 1980, JAKUCS 1981, BAGI 1997), mások a szikfoknál is gyakrabban használják (pl. MOLNÁR A. 1994).

A ritkás növényzetű szikes felszínnek egyik speciális változata a **marokkal rakott szik** (*ürömgyepen lepelerozió után visszamaradtadó humusz-szigetecskék a kopár lehordódási felszínen* - MOLNÁR A. 1994), *rajta veresnadrágyű* (TIKOS 1950, 1951). Bár HERMAN (1914) már említi (*marikkal rakott föld*), sokáig csak körbeírják e szikes típust. Először talán TUZSON (1915) (*pázsitcsomók alatt összefogott rögök*), majd MAGYAR (1928) (*Festuca pseudovina* fücsomói sokszor már csak apró kupacok tetején állnak, miket sűrű szívós gyökérzetével óv az elmosástól). Az 1950-es évektől már rendszeresen használják, bár elsősorban nem a hortobágyi pásztorok által használt *marikkal rakott föld*, hanem *marokkal rakott szik* alakban (pl. VARGA Z-NÉ 1982). ARADI (1969) *a marékra szedett gyepe*, ill. az ún. *csomós gyepe* népi kifejezést gyűjtötte és használja. Olykor tévesen a mocsárrétek iszap-zsombékosát vagy mézpázsit zsombékosat neveznek marokkal rakott sziknek, de a legtöbben pontosan tudják, hogy a kifejezés mit jelent.

A szolonyec szikes puszták zonációrendszerének középső része legelőnek igen rossz minőségű. Ezt a pásztorok **bíbicbaszta föld**nek, bíbicfészkes területnek, bíbicjárásnak stb. nevezik. A tudományban a puszta ezen mozaikjának összefoglaló neve nincs, de a pusztát járó, kutató szakemberek igényt éreztek arra, hogy mégis „néven nevezzék” e mozaikot (gondoljunk csak Aranyra: *kopár szik sarja*). Először talán SZABÓ (1861) teszi ezt meg (*forradozott székek*”, *azaz székes földek vakszék szigetekkel*), majd SZENTANNAY (1926) (*túlterhelt legelő, kikopaszodott szikes*). MAGYAR (1928) többféleképpen is megfogalmazta (*lekoptatott padkás birkalegelő; rögös, repedezett, lerombolt birkalegelő; terület szakgatott, alacsony padkakkal; kopár szikes legelő*). A *kopáros* szó jelentése sokszor bizonytalan, de szintén gyakran jelölheti általában ezt a mozaikot. Különösen a madarászok tartották fontosnak e területek jellemzését, pl. KOVÁCS (1988) szerint a *”száraz” szik; száraz szikes*

puszta/gyep minden olyan területet magába foglal, amely a cickafarkos gyepeknél mélyebben és a száraz ecsetpázsitos sziki réteknél magasabban van (azaz a vaksziket, szikfokot is beleértve – ephemer vízállásaikkal együtt). KOVÁCS külön kiemeli e mozaik speciális változatát, amely a sziki pacsirta fontos fészkelőhelye volt (*szakadozott szikpadka-szigetecskék* (rajta *Artemisio-Festucetum*); "*leféjezett szolonyec*" *szakadozott gyep szikfokból vagy vakszikkól alig kiemelkedő kicsiny, kalapnyi padkaszigetecskéi*). Hasonló, de ürmöspusztájában zártabb élőhelyre utal ECEDEI (2004) (*szakadozott padkás szikes pusztagyep szikérvényzettel*) és vélhetően MOLNÁR A. (1998) is (*felszakadozó és padkásodó, kopárosodó ürömgyp*).

A vakszikekhez, szikfokokhoz közelálló termőhely a **szikes tavak kopár partja** és **kiszáradt tómedre**. PRODÁNNÁL (1914) (*barák kiszikkadt fenéke*), RAPAICSNÁL (1927) (*szódás kiszáradó tófenék*) és TREITZNÁL (1925-28) (*szikós tófenék*) kerül elő először. Sokféleképpen jellemzik ezt az élőhelyet (pl. *szikes tófenék növényzet* – SOÓ 1964, *szódás szoloncsák tófenék növényzet* – BODROGKÖZY 1977). Kimondottan népi eredetű kifejezést vagy nyelvújításként megjelenő szakkifejezést nem találtunk. BODROGKÖZY (1977) *sós-tócsa* és *sófüves mocsár* (*Salicornia*) kifejezései nem szerencsések. A **szikes tavakat** szinte mindig e szavakkal (*szikes tó*) illetik. Ritkán: *sziki tavak* (JAKUCS 1976), ill. *szikes tavacska, sós(vízű) tó* vagy *szikes bara* (PRODÁN 1914). Bennük **hínárnövényzet** található (*szikes hínár* - SOÓ, ZÓLYOMI 1951, *sziki hínár, sziki kishínár*). Mivel szolonyec környezetben ritkák, részletesen nem foglalkozunk velük.

Rétek és mocsarak

A pusztai mocsarak, laposok réti zónájában **réteket, mocsárréteket** találunk. Leggyakoribb nevük a *sziki rét* vagy *szikes rét*. SOÓ (1964) adja azokat a társulásneveket, amelyek ma is leginkább használatosak (*ecsetpázsitos sziki rét, harmatkás sziki rét, csetkás sziki rét, hernyópázsitos sziki rét*). Egyben ő használja először a *sziki rét* kifejezést (de előtte hasonló jelentéssel: *sziki kaszáló, sziki pocsolya, sziki tócsa, sziki lapos*). A *szikes rét* kifejezés régebb (pl. TUZSON 1915, RAPAICS 1927), de később is gyakran használják (SZABÓ 1965, JAKUCS 1976, KOVÁCS 1988, MOLNÁR A. 1998, MOLNÁR Zs. 2007). Sokan – bár messze nem mindenki és nem egyformán – megkülönböztetik (1) a szárazabb, nem vagy alig zombékos, ezért gyakrabban kaszált, homogénebb fiziognómiájú és fajkészletű *sziki réteket*, valamint (2) a gyakran zombékos, mélyebb vízű, fajgazdagabb, olykor hínárvegetációt is tartalmazó, legfeljebb időszakos marhalegelőnek megfelelő *mocsárréteket* (pl. BODROGKÖZY 1957, JAKUCS 1981, KOVÁCS 1988). A *mocsárrét* kifejezés talán SOÓ-tól származik (SOÓ és MÁTHÉ 1938), bár akkor még éppen az ártéri rétekre és a száraz ecsetpázsitosokra vonatkozott (a *Beckmannia eruciformis* és a *Rumex stenophyllus* a *sziki rét* faja volt). BODROGKÖZY (1957, 1977) már a mai értelemben használja. A mocsárrét elkülönítést elsősorban hortobágyi kötődésű madarászok és botanikusok használják (pl. SZABÓ 1965, KOVÁCS 1988, VARGA-SIPOS, VARGA 1993, ECEDEI 2004, MOLNÁR A. 2007, pl. *fél-magas- és magasfüvű rétek, majd egyre zombékosabb mocsárrétek, csapadékos évben vizük alig csökken*, KOVÁCS, VÉGVÁRI 2011), mások (pl. e cikk szerzője is) ritkábban használják, pedig érdemes lenne e megkülönböztetést gyakrabban megtenni. Egy *Bolboschoenus*-os, illetve *Schoenoplectus tabernaemontani*-s állomány azonban már egyér-

telmüen a szikes mocsárba tartozik (vö. KOVÁCS 1988). Létezik a hasonló értelmű *száraz és nedves sziki rétet* elkülönítés is (pl. ARADI 1969). A szolonyec rétek kapcsán a kaszáló (*sziki kaszáló, ecsetpázsitos kaszáló*) kifejezés megjelenik, de nem általános (leginkább BODROGKÖZY 1977, 1980). A népnyelvben gyakori, a sekély vízre és a legeltetés után nem ritka sárra utaló kifejezések a tudományos munkákban ritkák (pl. *tócsa, pocsolya, poczogó, tocsogó, pocseta; legelő állatoktól összedagasztott talaj, marhajárástól erősen gödrös hajlás* – MAGYAR 1928). A sok pontatlanságot magába rejtő *lapos és sziki/szikes lapos* kifejezések az előbbieknél gyakoribbak (leginkább *Beckmannia*-s rétekre, pl. a *hernyópázsitos sziki rétet, az ún. "szikes laposok" réteje*, VARGA, V. SIPOS 1999, de *sziklamos* (=zsombékos) – Herman 1914). Megjelenik az *ártér* kifejezés is pusztai mocsár réti zónájára érve (RAPAICS 1927, *ecsetpázsitos szikes ártéren* - ZÓLYOMI 1969, *szikes ártér* – BODROGKÖZY 1977). Többen azt gondolják, hogy az ecsetpázsit jó minőségű szénát ad (*igen jó szénát adó kaszáló*, JAKUCS 1976, 1981). Érdekes név a *tarackbúzás-ecsetpázsitos rétet* (*Agropyro-Alopecuretum pratensis*) (KOVÁCS 1988). Bár e két faj valóban gyakran együtt uralkodik a száraz sziki réteken, mint társulás nincs leírva (e foltok az *Agrostio-Alopecuretum*-ba sorolandók *Agropyron*-os fáciesként). A rétek megnevezése során is rend-szeresen használnak az uralkodó fajra utaló neveket: pl. *Beckmannia-állomány, ecsetpázsitos, hernyópázsitos*. Néhányan használják a *rétség, sziki rétség* kifejezést a nagy kiterjedésű rétekre, mocsárrétekre (SZABÓ 1965, ECSEDI 2004).

A mocsárrétek egyik változata a **zsombékos**. Bár országos kitekintésben a *zsombékos* a zsombékalkotó (zömmel sás) fajok tözegzsombékjait jelöli, a szikes puszták kutatói ritkán használják a pusztai mocsarak zsombékjait előbbiektől jól elkülönítő *iszapzsombék* kifejezést (*gilisztatúrások által felemelt füves zsombik*, SZABÓ 1965, *iszapzsombékos szerkezet*, ECSEDI 2004). MAGYAR (1928) *zsombékos sziknek* hívja. A *semlyék* (egyszer *sejnmék*) kifejezés sem gyakori (máskor még: *zsombékköz, semlyékvíz*). A hortobágyi tájnyelvben a zsombék kiejtése *zsombik*, ritkán *zsombík*, utóbbi csak SOÓ-nál (1933) jelenik meg (*zsombík, zsombíkos*) (illetve TIKOS-nál rövidült alakban: *zsombik*, bár a mai napig néhány diplomás is így ejti). A Hortobágyon a Csukás-fenéknél található a Zsombikos-lapos. A *kultúrzsombik* (SZABÓ 1965) marhataposta „másodlagos” zsombékot jelölt. A zsombékalkotó fajra utalnak az alábbi nevek: *hernyópázsit zsombékok, zsombékos sásos, zsombékos sziki kákás, zsombékoló ecsetpázsitos*. A laposok peremein a legelő állat gyakran kitapossa a növényzetet, emiatt a terület sáros lesz, bűdös, békanyálas, iszapnövények is megjelenhetnek. E helyeket a pásztorok kótymánynak nevezik, de e kifejezés szakszóvá nem vált (helyette pl. : *szikes rétek taposott szegélye* – MOLNÁR A. 2007).

A szolonyeces **szikes tájak mocsarai** sokfélék. Vannak köztük erősen szíkesek, kevésbé szíkesek és édesvíziek egyaránt. Ez azonban a nevezéktanban ritkán jelenik meg, általában *szikes mocsár* a nevük (kivétel pl. a *(szikes)pusztai mocsár* - MOLNÁR Zs. 2007) (ritkán *sziki mocsár*). Többen használják a népi *lapos* kifejezést. A *szikes lapos* (ritkán *sziki lapos*) egyik jelentése szintén a szikespusztai mocsár (pl. 'SIGMOND 1902, TUZSON 1915, THAISZ 1921, RAPAIICS 1927, MAGYAR 1928, napjainkban azonban nem jellemző). Több felszínforma-név – bár ritkán előfordul – nem vált általánossá a szikes mocsarat jelentő kifejezésekben (*tócsa, pocsolya, fertő, lapály*), de STRÖMPL (1926) meglepő, és BODROGKÖZY (1957) által is kritizált *turján* javaslata sem. Ma már furcsának hangzik a *hul-*

lámtér kifejezés pusztai mocsár (vagy szikes tó) csak tavasszal-kora nyárig elöntött peregmeire (RAPAICS 1927, BODROGKÖZY 1957). A *rét* (*rít*) kifejezés mocsárt jelentő változata (TIKOS 1950, 1951) mára zömmel kiveszett (bár a Biharban még talán él (Bojti-rét, KOVÁCS G. szóbeli közlése)). A *legelő-tó* kifejezés viszont napjainkban újra terjedni kezd (ECSEDI 2004, KOVÁCS, VÉGVÁRI 2011). A szikespusztai mocsarak egyes típusait gyakran uralkodó fajukról nevezik el: (*szikessedő, sziki*) *nádas, kákás, gyékényes, sziki kákás, sásos, harmatkás, zsiókás*.

Nem az ősi szolonyec szikes pusztá, hanem a kötött talajú magasárterek mélyben sós talajú részeinek társulása az **őszirózsás-kocsordos magaskórós rétsztyepp** (*Peucedano-Asteretum punctati*). RAPAIICS (1927) kifejezései (*ártéri erdőszikes, erdei szikes, szikes tisztás, szikes ősrét*) előrevetítik e gyeptípus későbbi névváltozatait, bár hiányzik még belőlük a kocsord, a magaskórós és az erdőssztyepp kifejezés. SOÓ (1945), SOÓ és ZÓLYOMI (1951) és SOÓ (1964) adja a máig gyakori neveit: *szikenserdei rét, szikersedő tisztás (szikés erdőtisztás)*. Neveiben gyakran előkerül a *tisztás* (bár legtöbb állománya nem erdőtisztáson található) és az *erdőssztyepp* kifejezés (ZÓLYOMI 1969 óta, ennek újabb változata a *rétsztyepp* (MOLNÁR Zs. 2007), utalva az erdőssztyepp-zóna zonális gyeptípusára). A szikes jelző az újabb nevek egy részében hiányzik (pl. *kocsordos rét-sztyepp*, MOLNÁR Zs. 2007), hiszen Kitaibel adataitól fogva ismerünk nem szikes termőhelyen lévő állományokat, de a szikes tájak állományai is leginkább a felső 80-90 cm-ében nem szikes (mélyben sós) talajon fordulnak elő. A *magaskórós* jelzőt rovtani szempontok és Eurázsiai párhuzamok is erősítették (*sziki magaskórós erdőspusztarét*, VARGA, V. SIPOS 1999). Rövidült alakja a *kocsordos* (MOLNÁR Zs. 2007).

Erdők

Szintén Kitaibel dokumentálta az első „**szikes talajú**” erdőket. Leggyakrabban egyszerűen *sziki tölgyes* (a *szikés* jelző igen ritka), többször utalnak eredetére (*egykori áltéri szikes erdő, elszikessedett tölgyes* - SOÓ, MÁTHÉ 1938, *elszikessedett parkerdő* - SOÓ 1945). ZÓLYOMI (1969) *tatárjuharos sziki tölgyesnek* nevezi, ebből válhatott általánossá a megrövidült *sziki tölgyes* alak (pl. TÓTH B. 1972; még hívja *reliktum (sziki) őstölgyesnek* is). A szikes jelleg nem kifejezett voltára (jellemző az áltérperemi eredet) utal a „*sziki*” *tölgyes* (MOLNÁR Zs. 2007) és talán a *pusztai maradványerdő* (KOVÁCS 1988) kifejezés. Többször hangsúlyozza a név az erdőssztyepp-jelleget (*erdőssztyepp-tölgyes* - JAKUCS 1976, MOLNÁR Zs. 2007).

Értékelés, megvitatás

Mikor jelentek meg az egyes szakkifejezések?

A szolonyec szikesek növényzetével, talajaival és felszínmorfológiájával kapcsolatos kifejezések nagy változáson mentek keresztül az elmúlt 150 évben. A leglátványosabb, hogy a használt kifejezések köre folyamatosan bővült (1. táblázat). Ha megvizsgáljuk, hogy a zömmel mai napig használatban lévő kifejezések mikor jelentek meg a tanulmányokban és milyen eredetűek (népi, tudományos vagy kevert, ill. bizonytalan), kiderül, hogy a már a 19. században megjelent kifejezések között uralkodnak a népi eredetűek, a 20. század első felében megjelentek igen gyakran olyan kifejezések, amelyek népi kife-

jezések kombinálásával jöttek létre (egyesek akár léteztek is ebben a formában, de ezt nehéz bizonyítani), míg az utóbbi 60 évben megjelent kifejezések nagyobb része egyértelműen tudományos szóalkotás. A más tudományterületek esetében oly jelentős német szaknyelvi hatást (Vörös Éva szóbeli közlése; pl. (rész)tükörfordítások) egyelőre nem észleltük. Ennek legfőbb oka az lehet, hogy német nyelvterületen szíkespusztai növényzet nincs (csak kisebb foltokban a Fertő-tótól keletre), ugyanakkor a hazai szíkes talajtani kutatások területén (kiemelt terület volt a Hortobágy) olyan gazdag magyar népnyelvi szókincs volt található, hogy láthatóan ezekből válogattak a kutatók. A növénytársulások hivatalos magyar neveit először SOÓ állította össze (SOÓ, JÁVORKA 1951). A szakkifejezéseket az ún. Vácrátóti Szimpóziumon alakították ki 1949-ben és 1950-ben (SOÓ, ZÓLYOMI, TIMÁR, UJVÁROSI, UBRIZSY, FELFÖLDY, KÁRPÁTI, MÁTHÉ, valamint az akkor még fiatal SIMON, JAKUCS, HORÁNSZKY, BARÁTH, PÓCS, KOMLÓDI, FEKETE). Ekkor születtek például az alábbi nevek: sziklafüves lejtő, pusztafüves lejtő, nyílt és zárt dolomit sziklagyep. A szíkesek kapcsán egyelőre nem sikerült ekkor keletkezett kifejezéseket találnunk.

Van a szíkes szakkifejezések között sok olyan összetett szó vagy jelzős szerkezet, amelyben a szík (vagy a szíkes) az egyik tag. Ezek közül a nép ajkán is megtaláltuk a vakszíket, szíkfokot és szikpadkát, míg egyelőre nem találtuk meg – és ezért tudatos kutatói szóalkotásnak tartjuk – a szíkes mocsár és szíklanka kifejezéseket (1. táblázat).

Hosszú í vagy rövid i?

A tanulmányok átolvasása kapcsán tűnt fel, hogy az i betű hol hosszú, hol rövid alakban szerepel a szík szórészletet tartalmazó kifejezésekben. Emiatt részletes elemzést végeztünk (1. ábra). A népnyelv a szík, szíkes (székes) alakot használja mind a mai napig (MOLNÁR ZS. és HOFFMANN 2011). (A széket, mint ülőalkalmatosságot viszont é-vel ejtik, míg a kamillát, a székfüvet mindig í-vel, az égboltot é-vel, a lángolást, ígést pedig í-vel – KOVÁCS G. szóbeli közlése). Hosszú í-vel ejtették a szíket a 19. században is (így hivatkozza a népnyelvet BALOGH 1840, SZABÓ 1861, de később ECSEDI 1914, TIKOS 1950, 1951 is). SZABÓ (1861) így ír: *A "szék" (a tájnyelvben) általánosabb használatban lévén nem akarom kiküszöbölni, és így azt az irodalomban inkább felkapott (sic!) "szikkel" vegyest használok.* Szintén a szék népnyelvi gyakoriságára utal BALOGH (1840): *A' szíket közönségesen az országban székeknek mondják. De illő azt az ülőszéktől különböző névvel nevezni, - mint már nevezte a' tudós Pethe, és meghagyta prof. Schuster úr is.* Legelőször a talajtanosok kezdték a rövid i-s alakokat használni (bár a három 19. századi „egyedi” adatot azért ábrázoltuk, mert e szerzők a szík mellett még használják a szék kifejezést, amit tkp. hosszú í-nek tekinthetünk (SZABÓ 1861, TREITZ 1894b, 'SIGMOND 1902). Szintén rövid i-re tértek a gyeppjavítással foglalkozók és azok a botanikusok is, akik talajtanosokkal szorosabban együtt dolgoztak (pl. BERNÁTSKY 1913, THAISZ 1921, MOESZ 1926, RAPAICS 1927). MENYHÁRT (1887) szintén csak rövid i-t használ. MAGYAR (1928) és TIKOS (1950, 1951) vegyesen használja a két változatot, elsősorban a népnyelvi alakokat írják hosszú í-vel (pl. vakszík, szíkporond, szíkpadka, szíkfok). MOESZ (1926) csak a szíkesedés kifejezés kapcsán használja a rövid i-t. Vannak olyanok, akik egy tanulmányukban is kétféleképpen használnak egyes szavakat

megjelenés ideje/eredete	1910 előtt	1910–1949	1950 után
népi eredetű szó, kifejezés	szik, szék (IRINYI 1839) szikes tó (IRINYI 1839) szikes, székes (BALOGH 1840) szikes talaj (BALOGH 1840) vakszik, vakszik (SZABÓ 1861) szikfok (TREITZ 1894b) szikpadka (*SIGMOND 1902)	kopasz szik (HERMAN 1914) marikkal rakott föld (HERMAN 1914) szikér (HERMAN 1914) szikpadkás (TUZSON) szikporond (RAPAICS 1927) padkás (RAPAICS 1927) zsombikos (Soó 1933)	semlyék (SZABÓ 1965, bár ezt a kifejezést a Hortobágyon még nem hallottuk)
bizonytalan az eredete, ill. a kifejezés maga valószínű nem népi, de egyes részei részben azok	padkás szik (*SIGMOND 1902) szikes lapos (*SIGMOND 1902)	szikes mocsár (BERNÁTSKY 1913) szikespuszta {az egész pusztára értve}(TUZSON 1915) vakszik asszociáció (TUZSON 1915) száraz és nedves szikesek (THAISZ 1921) vörösnadrág csenkesz-gyep (THAISZ 1921) sziklanka (STRÖMPL 1926) padka teteje (STRÖMPL 1926) padkatető (RAPAICS 1927) zsombékos szik (MAGYAR 1928) padkák közötti rész (MAGYAR 1928) szikfokvegetáció (Soó 1933) száraz szikfok (Soó 1933) szikes puszta {a rövidfűvű gyepekre értve}(UJVÁROSI 1937) ér pereme (ZÓLYOMI 1945-46) padkalejtő (Soó 1945)	szikes hínár (Soó, ZÓLYOMI 1951) padkaalj (SZABOLCS 1954) szikfenék (ARADI 1969) vakszik növényzet (Soó 1964) sziki rét (Soó 1964) ürmőpuszta (ARADI 1969) szikpadkagyep (ARADI 1969, SZABÓ 1965) padkaköz (TÓTH B. 1972) padkaperem (VARGA Z-NÉ 1984)
nem népi eredetű név, kifejezés	szódás talaj (TREITZ 1894b)	elszikesedés (PRODÁN 1914) Pseudovinetum (MAGYAR 1928) szoloncsák, szolonyec (Soó 1933, *SIGMOND 1934) mocsárrét (Soó 1933) cickafarkos sziki csenkesz gyep (ZÓLYOMI 1945-46) ürmös sziki csenkesz gyep (ZÓLYOMI 1945-46)	ürmös szikespuszta (Soó, ZÓLYOMI 1951) szikeserdei rét (Soó, ZÓLYOMI 1951) ürömpuszta (VARGA 1960) füves szikes puszta (Soó 1964) ecsetpázsitos sziki rét (Soó 1964) {és a többi rokon réttársulás is} szikes tófenék növényzet (Soó 1964) kígyófark-vékonyka útifű szikfoktársulás (ARADI 1969) a szik emeletei (SZABÓ 1965)

			szakadozott gyep (SZABÓ 1965) szikespusztarét (PRÉCSÉNYI 1975) cickafarkos füves szikespuszta (JAKUCS 1976) cickóros löszlegelő/gyep (BODROGKÖZY 1977, 1980) soványcsenkeszes legelő (BODROGKÖZY 1977) aprócsenkeszes (DORNER 1923) szikér-szikenővényzet (S. CSOMÓS, SEREGÉLYES 1990) sziki magaskórós erdőpusztarét (VARGA, V. SIPOS 1999) sziknővényzet (VARGA, V. SIPOS 1999) szikespusztai mocsár (MOLNÁR Zs. 2003) kocsordos rétsztyepp (MOLNÁR Zs. 2007)
--	--	--	---

1. táblázat. A napjainkban rendszeresebben használt tudományos szakkifejezések megjelenésének hozzávetőleges ideje és a kifejezés megjelenésének, keletkezésének feltételezett eredete. A megjelenés idejének és szerzőjének bizonytalansága miatt az adatok csak tájékoztató jellegűek, további kutatással pontosíthatók (lásd a módszer fejezetben)

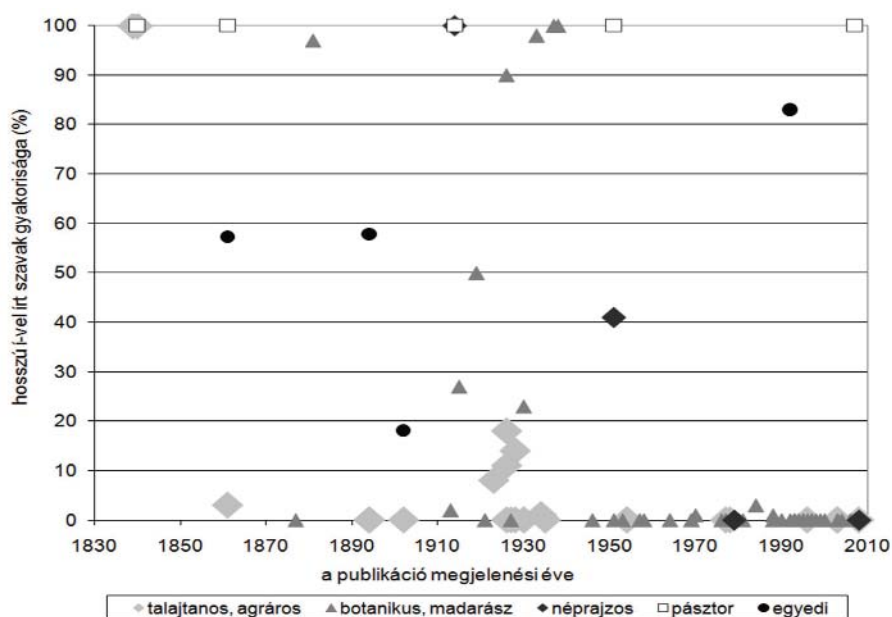
pl. *nagyon szikes vagy pedig csak kisebb mértékben szikes-e a táj* - BERNÁTSKY 1913; *szikes talaj / szikes talaj* - STRÖMPL 1926; *szikések/szikések, szikes legelő / szikes legelő* - SZENT-ANNAY 1926). Nem tudjuk, hogy a 20-as években a talajtanosok között miért voltak olyanok, akik 10-20%-ban használtak hosszú í-t is.

A botanikusok az 1930-as években (SOÓ 1933, UJVÁROSI 1937, valamint SOÓ és MÁTHÉ 1938) még 98-100%-ban hosszú í-t használnak (ők sokat beszélhettek is hortobágyi pásztorokkal, anekdóta is maradt fenn erről – BORHIDI szóbeli közlése). ZÓLYOMI 1945-46-os tanulmányától kezdve azonban a botanikusok között is eltűnik a hosszú í. Ezután csak igen szórványosan és csak egy-egy szó(!) erejéig jelenik meg (SZABÓ 1965, VARGA Z-NÉ et al. 1982, VARGA Z-NÉ 1984, TÓTH A. 1988). Kivételt képez V. SIPOS és VARGA 1992-es, Robotron elektromos írógéppel írt kézírata, melyben újból 83 %-nyi a hosszú í. Ennek oka a gépelő lehet, aki talán debreceni születésénél fogva a rövid i-s szavak zömét hosszú í-re cserélte gépeléskor. Itt jegyezzük meg, hogy PRODÁN (1914) cikkében zömében rövid i-t használ, de a 113. és 117. oldalak között uralkodik a hosszú í. Felvetődik, hogy talán más ember szedte a nyomdában ezen oldalakat, és ismét a népnyelv hatását jelzi a váltás. Hasonló jelenséget találtunk SOÓ könyvében is (SOÓ 1945), ahol a 173-176. oldalakon hosszú, amúgy rövid az i. Itt talán a szövegek eltérő képződési ideje lehet az ok, hiszen e könyv előtt SOÓ hosszú, később rövid i-t használt (vö. SOÓ 1933, ill. SOÓ, ZÓLYOMI 1951).

Napjainkban egyébként a helyesírási szabályzat az irodalmi nyelvben nem tartja helyesnek a hosszú í használatát. Sajnos a rövidülés szaknyelvi okait nem ismerjük (a köznyelvben megfigyelhető egy hasonló folyamat, pl. a (tojás)szik és a szíkvíz í-jének rövidülése, talán ez az egyik oka a szaknyelvi változásnak). Mivel azonban a hortobágyi tájnyelv (értve ez alatt a tájban nevelkedett kutatók, természetvédők egy részét is) a hosszú í-t használja, indokoltnak tartjuk, hogy mi is ezt tegyük, és másokat is a hosszú í-s változatok használatára buzdítsunk. Megjegyezzük, hogy ennek a vegetációtípusnak döntő többsége hazánkban erre a nyelvi tájegységre esik.

Sziki vagy szikes?

Meglepően sok esetben egy szakkifejezésnek megvan a *sziki* mellett a *szikes* (ill. *sziki* mellett a *szikes*) párja is, sőt ez akár egy adott publikáción belül is jelentkezhet. A két szó azonban nem szinoním: a *szikes* az adott objektum szódatartalmára, szikességére utal (pl. *szikes talaj, szikes tó*), a *sziki* pedig az előfordulására (hiszen egy gyeptársulás nem lehet *szikes*). Bár növényzeti típusok esetében valóban pontosabb a *sziki* jelző használata, a *szikes* kifejezés elterjedtsége miatt várhatóan továbbra is fennmarad.

1. ábra. A szik/szik szórészt tartalmazó szavak és kifejezések rövid í-s és hosszú í-s változatainak aránya a megvizsgált publikációkban szakmák szerinti bontásban. Az egyedi adatok magyarázatát lásd a szövegben. A pásztorokra vonatkozó adatok néprajzos, nyelvész, talajtanos és saját gyűjtésekből készített becslések (BALOGH 1840, SZABÓ 1864, ECSI 1914, TIKOS 1950, 1951, MOLNÁR és HOFFMANN 2011).

A szikfok jelentésszűkülése

A pásztorok mindazon szíkes felszíneket értik alatta, amelyek a padkaközökben vannak, megáll bennük a víz, illetve lassan folyik, talajuk szíkes, növényzetük nyílt (MOLNÁR Zs. és HOFFMANN 2011). Eleinte a botanikában is ez volt a jelentése (pl. TUZSON 1915). Később elkülönítették szárazabb és nedvesebb változatát (előbbi a *száraz szikfok*, később egyszerűen *vakszik*, jellemző társulása a *Camphorosmetum*, utóbbi a *nedves szikfok*, vagy később egyszerűen *szikfok*, jellemzői a *Puccinellietum* és a csak később (1943-ban) leírt *Pholiuro-Plantaginetum*). Megjegyezzük, hogy a pásztorok is olykor külön nevet használnak a szárazabb részre, ők is zömmel a *vaksziket*. Tapasztalatunk szerint az 1930-80-as években a szikérét még csupán geomorfológiai fogalomként használják (pl. SOÓ 1933, TIMÁR 1953, ARADI 1969), de mivel a *Pholiuro-Plantaginetum* egyik legkarakteresebb termőhelye a szikér, az 1990-es évekre megjelent a társulás „szikér-szikfenéknövényzet” neve (S. CSOMÓS, SEREGÉLYES 1990, SEREGÉLYES 1995). Később leginkább szikérnövényzet (VARGA, V. SIPOS 1999, ECSEDI 2004, MOLNÁR Zs. 2007). A jelentésszűkülést jól jelzi, hogy arra a kérdésre, hogy mi a szikfok, mi annak a fő jellegzetessége, a botanikusok 70%-a azt válaszolta, hogy a mézpázsitos, a *Puccinellietum*. Ezzel szemben a mai napig vannak olyan jó pusztaismerők (ők viszont nem botanikusok), akik számára a vakszik és a szikfok szinte azonos tartalmat fed (pl. *bárányparéj szikfoktársulás*), illetve a vakszik és szikér közti fő különbség a morfológiájuk.

Névrövidülések

A nyelv életében megszokott jelenség az egyszerűsödés. Ez a növényzetre utaló neveknél is megfigyelhető. Így alakultak ki az alábbi nevek (egy részük csak akkor egyértelmű, ha a szövegkörnyezet egyértelműen utal a szolonyec szíkes környezetre): *hernyópázsitos*, *ecsetpázsitos*, *ürmös*, *cickórós*, *kocsordos*, *padka*.

Többértelműség

Van néhány kifejezés, amelynek jelentése a mai napig kettős. Ilyen pl. a *szikés-puszta/szikes puszta*. Ez egyesek szerint a szolonyec puszta teljességére vonatkozik (pl. TUZSON 1915, RAPAICS 1927, SOÓ 1933, ZÓLYOMI 1969, SZABÓ 1965, JAKUCS 1981, BODROGKÖZY 1977, STERBETZ 1980, PENKSZA 1996, BAGI 1997, TÓTH, KERTÉSZ 2003, MOLNÁR Zs. 2003, 2007), mások szerint csak a veresnadrágcsenkeszes gyepekre értendő (pl. UJVÁROSI 1937, SOÓ, ZÓLYOMI 1951, SOÓ 1964, ARADI 1969, SZABÓ 1965, KOVÁCS 1988, V. SIPOS 1992, SEREGÉLYES 1995, KOVÁCS, VÉGVÁRI 2011), bár ezen szerzők közül is többen használják az előbbi értelemben is.

Kétértelmű a *szikpadka/szikpadka* szó is. Jelentheti az egész mikroformát, nem ritkán azonban csak magára a tereplépcsőre vonatkozik. Akár egy ember is használhatja mindkét jelentésben.

A szikes lapos is két élőhelyre vonatkozik. Egyrészt a padkás szikesek padkaközeit értik alatta (*réti növényzettel nem vagy alig borított, legalább gyenge lefolyással rendelkező mélyedés* - Molnár A. 1994), és talán napjainkban már ritkábban, de használják szíkes tájban lévő réti vagy mocsári növényzettel borított bármiféle laposra (pl. 'SIGMOND 1902, TUZSON 1915, THAISZ 1921, RAPAICS 1927, MAGYAR 1928, VARGA, V. SIPOS 1999).

Kapcsolat a népi terminológiával

A szíkes növényzettel és talajjal kapcsolatos tudományos szakkifejezések sokat merítettek a népnyelvből (lásd 1. táblázat). Ilyenek pl. a *vakszik*, *szikfók*, *zsombékos*, *szikpadka*, *szikpadkás*, *szikér*. A népnyelvől vett, de részben átalakított kifejezés a *marokkal rakott szik* (a *marikkal rakott föld*ből képezték). A pásztorok által nem vagy alig megnevezett növényzeti típusok viszont tudományos alkotások (pl. *cickafarkos füves puszta*, *kocsordos rétsztyepp*). Egyes esetekben az ország más, hasonló vegetációtípusaitól való elkülönítés a tudományos névadás oka (pl. *sziki tölgyes*, *szikés tó* - a népnyelvben egyszerűen *tölgyes* vagy *tó* vagy *szik*), vagy pedig a fogalom pontosítása volt a változtatás célja (pl. *padkaperem*, *sziklanka*). Több esetben a népi és tudományos terminológia különbségének az oka a hivatalos magyar és a népnyelvi növénynevek eltérése (pl. az *ecsetpázsitos* helyi neve *perjés*, a *veresnadrágcsenkeszesé tippanos*). Vannak olyan nevek, amelyek se nem népi, se nem tudományos eredetűek, hanem régi magyar szavak (pl. *nádas*, *rét*). A hortobágyi népi kifejezések közül nem kerültek a tudományos terminológiába a következők: *mező*, *róna*, *part(os)*, *telkes*, *porond* (*porong*), *kopogó*, *hancsikos*, *tocsogó*, *locsogó*, *bíbicbaszta föld/terület*, *bíbicocog(tat)ó*, *kótvány*, *fertő*, *kotú(s)*, *tippanos*, *csat-togós*, *fenyeres*, *perjés*.

A nevek sokfélesége – egy élőhely példáján

E rövid cikkben nem lehetett az előkerült összes szaknyelvi változatot felsorolni (ez nem is célunk). Egy esetben teszünk kivételt: a szíkes puszták szempontjából kiemelt jelentőségű, nagy kiterjedésű és igen karakteres ürmőspuszta esetében. A népnyelvben ugyan él az ürmös kifejezés, de zömmel az üröm által szinte egyeduralt foltokra használják (melyek lehetnek sziki ürmösök, de akár fehér vagy fekete üröm foltok), az ürmőspuszta mai leggyakoribb hortobágyi népi neve a tippanos (ami azonban magába foglalja a *cickórást* is), illetve a *bíbicbaszta föld* partosabb részeként említik, itt létezik az *ürmös*, *ürmös* kifejezés is (lásd még MOLNÁR Zs. és HOFFMANN 2011). Az ürmőspusztára tehát a tudománynak új nevet kellett alkotnia. Ezek közül most csak az üröm szót tartalmazó, vagy az egyéb, nem körülírással képzett kifejezéseket listázzuk: *Artemisia monogyna*-állomány, *Artemisia monogyna* mezői, *sziki csenkesz ürömös szubasszociációja*, *szikiürmös és áljuh-csenkeszes növényzet*, *ürmös*, *ürmös füves szíkes puszta*, *ürmös gyepp*, *ürmös szíkes gyepp*, *ürmös szíkes pusztarétt*, *ürmös szíkespusztarétt*, *ürmös szíkespuszta*, *ürmös szíkespuszta*, *ürmös szíkespusztai társulás*, *ürmös sziki gyepp*, *ürmös sziki gyepp*, *ürmőspuszta*, *ürmös-szíkes*, *ürmös-szikalátás soványcsenkeszes legelő*, *ürmőgyepp*, *ürmös sziki csenkesz gyepp*, *ürmőspuszta*, *ürmősztyepek*, *ürmőtársulás*, *szikpadka gyepp*, *szikpadkai vegetáció*, *szikpadka-társulás*, *padkahátak Festucetum gyeppje*. A nevek bár sokfélék, zömmel egyértelműek.

Latin és latinból fordított növénytársulásnevek

Tapasztalatunk az, hogy akik csupán latin társulásnevekkel jellemezték tanulmányukban az egyes szíkespusztai növényzeti típusokat, kevésbé pontosan tudták közvetíteni, hogy az illető állományok pontosan milyen jellegűek voltak. Ennek oka, hogy a szíkeseken egyetlen adott növénytársulásnak is igen eltérő fizionómiájú, fajkészletű, vízállapotú, geomorfológiai pozíciójú állományai lehetnek. Az általában csupán két faj latin nevét tartalmazó társulásnév ezekről a tulajdonságokról nem tartalmaz információt.

A következőket példákat, mint követendő eseteket szeretnénk bemutatni: *bárányparéj borítású vakszik; Puccinellietum borította szikfenék; kopár, mézpázsitos-ürmös-bárányparéjos vakszik; elürmösödött vakszik; homogén szerkezetű, fajszegény, száraz ecsetpázsitos; szikérben zombékoló Beckmannietum; szakadozott padkás szikes pusztagyep szikérvégyzettel*. Nem javasoljuk ugyanakkor a latin társulásnevek egy az egyben történő magyarra fordítását (pl. *szikürmös és áljuhcsenkeszes növényzet*).

Egybeírás, különírás

Csak röviden jelezzük, hogy részben a helyesírási szabályok változása, részben a pontatlan helyesírás miatt nem ritka, hogy egy szakkifejezés egy adott publikációban is többféle alakban jelenik meg. Néhány jellemző példa: *szikí rét - szikes rét, sziki gyep - szikes gyep, szikespuszta - szikes puszta, szikes - szíkes, mézpázsit gyep - mézpázsit-gyep, vakszik - vak-szik, szikes tó - szikes-tó, sós-mocsár - sós mocsár - sós mocsár*.

Összefoglalás

A szolonyec szíkesek magyar nyelvű tudományos terminológiájának feldolgozásával a célunk az volt, hogy feltárjuk: milyen kifejezésekkel jellemzik egy adott tájtypus növényzetét a magyar kutatók saját anyanyelvükön. Összesen 84 db, 1839 és 2011 között publikált (kis részben kéziratban maradt) tanulmányt dolgoztunk fel (összesen 4897 kifejezés). Az írásos szövegeket 28 Hortobágyot járó diplomás szakszóhasználatával vetettük össze (ezen adatokat interjúzással gyűjtöttük).

A szolonyec szíkesek növényzetével, talajaival és felszínmorfológiájával kapcsolatos kifejezések nagy változáson mentek keresztül az elmúlt 150 évben. A leglátványosabb, hogy a használt kifejezések köre folyamatosan bővült. A szakkifejezések sokat merítettek a népnyelvből (pl. vakszik, szikfok, zombékos, szikpadka, szikér). A már a 19. században megjelent (és máig használatban maradt) kifejezések között uralkodnak a népi eredetűek, a 20. század első felében megjelentek igen gyakran olyan kifejezések, amelyek népi kifejezések kombinálásával jöttek létre, míg az utóbbi 60 évben megjelent kifejezések nagyobb része egyértelműen tudományos szóalkotás. Több esetben a népi és tudományos terminológia különbségének az oka a hivatalos magyar és a népnyelvi növénynevek eltérése (pl. az ecsetpázsitos helyi neve perjés vagy pipaszúrkálós, a veresnadrágcsenkeszesé tippanos). A pásztorok által nem vagy alig megnevezett növényzeti típusok egyértelműen tudományos alkotások (pl. cickafarkos füves puszta, kocsordos rétsztyepp). A hortobágyi népi kifejezések közül nem kerültek a tudományos terminológiába a következők: mező, róna, part(os), telkes, porond (porong), kopogó, hancsikos, tocsogó, locsogó, bibicbaszta föld, kótvány, fertő, kotú(s), tippanos, csattogós, fenyeres, perjés stb.

A dolgozatban elemeztük a szíkes és sziki szópair használatát, egyes kifejezések (pl. a szikfok) jelentésszűkülését, a névrövidüléseket (pl. ürmöspuszta), a többértelműséget (pl. szikespuszta, szikpadka, szikes lapos), a nevek sokféleségét (az ürmöspuszta példáján).

A népnyelv a szik, szíkes (székes) alakot használja mind a mai napig. Legelőször a talajtanosok kezdték a rövid i-s alakokat (szik) használni. Szintén rövid i-re tértek a gyepjavítással foglalkozók és azok a botanikusok is, akik talajtanosokkal szorosabban együtt dolgoztak. A botanikusok zömmel ZÓLYOMI 1945-46-os tanulmányától kezdve használják a

rövid i-t (bár kivételek vannak). Mivel a népnyelv a mai napig a hosszú í-s alakot használja, indokoltnak tartjuk, hogy mi is ezt tegyük, és másokat is a hosszú í-s változatok használatára buzdítsunk.

Köszönetnyilvánítás

Köszönöm ARADI Csaba, KOVÁCS Gábor, TÓTH Albert, TÓTH Béla, TÓTH Tibor és VARGA Zoltán szakmai megjegyzéseit, tanácsait, és különösen, hogy segítettek a szóbeliség rekonstrukálásában. A 28 diplomás Hortobágyot járó kollégának, hogy interjúikkal segítettek rekonstruálni az egyes kifejezések mai jelentését. VÖRÖS Évának köszönöm nyelvészeti tanácsait.

IRODALOM

- ARADI Cs. (1969): Nyíró-lapos, Nyári-járás növényzete. Kézirat, Debrecen.
- ARANY S. (1934): A hortobágyi szikes talajok. In: SAJÓ E., TRUMMER Á. (szerk.): A magyar szikesek. Pátria Nyomda, Budapest, pp. 98-108.
- BAGI I. (1997): Mézpázsitos szikfokok; Padkás szikesek és szikes tavak iszapnövényzete. In: FEKETE G., MOLNÁR Zs., HORVÁTH F. (szerk.): A magyarországi élőhelyek leírása, határozója és a Nemzeti Élőhely-osztályozási Rendszer, MTA ÖBKI – MTM, Vácrátót-Budapest, pp. 96-99.
- BAGI I. (1998): A Tiszakécske-Kocsér kvadrát térképezése. Kézirat, D-TMap program, KNPI, Kecskemét.
- BALOGH J. (1840): A magyarországi szikes vidékek természettudományi tekintetben. Buda.
- BARCSÁK Z., BASKAY-TÓTH B., PRIEGER K. (1978): Gyeptermesztés és -hasznosítás. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest.
- BENCSIK J. (1969): Pásztorkodás a Hortobágy északi területén a XVIII. szd végétől. Közlemények a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Intézetéből 22., Debrecen.
- BERNÁTSKY J. (1913): A szikes talajok növényzete, különös tekintettel a befásítás kérdésére. Erdészeti Kísérletek 15: 93-103.
- BITTERA M. (1935): Rét és legelő. Országos Magyar Gazdasági Egyesület, Budapest.
- BLASKÓ L. (2003): A tiszántúli szikes talajok szántókénti és gyepvel történő hasznosítása. In: TÓTH A. (szerk.): Ohattól-Farkasszigetig. Budapest, Kisújszállás, pp. 175-188.
- BODROGKÖZY Gy. (1957): Termőhelyökológiai vizsgálatok Dél-Kiskunság növénytakaróján. Doktori értekezés, Szegedi Tudományegyetem, Szeged.
- BODROGKÖZY Gy. (1977): A Pannonicum halophyton társulásainak rendszere és synökológiája. Kandidátusi értekezés. JATE, Szeged.
- BORBÁS V. (1881): Békésvármegye flórája. Értekezések a Természettudományok Köréből 18: 1-105.
- DORNER B. (1923): Rétek és legelők művelése és terméshozókövetése. Athenaeum, Budapest.
- ECSEDI I. (1914): A Hortobágy pusztája és élete. Debrecen.
- ECSEDI Z. (2004): A madárélőhelyek bemutatása. In: ECSEDI Z. (szerk.): A Hortobágy madárvilága. Hortobágyi Természetvédelmi Egyesület – WinterFair, Balmazújváros-Szeged.
- ENDRÉDY E. (1934): A borsodi nyílt ártér talajainak vizsgálata. In: SAJÓ E., TRUMMER Á. (szerk.): Magyar szikesek. Pátria Nyomda, Budapest, pp. 127-144.

- GRUBER F. (1954): Rét és legelő. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest.
- HARASZTI E. (1977): Az állat és a legelő. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest.
- HEFTY GY. A. (1911): A térszíni formák nevei a magyar népnyelvben. Magyar Nyelvőr 155-169.
- IRINYI J. (1839): A' konyári tó. Atheneum. Tudományok' és szépművészet' tára, Pest.
- JAKUCS P. (1976): A Hortobágy növényvilága. In: KOVÁCS G., SALAMON F. (szerk.): Hortobágy a nomád pusztától a Nemzeti Parkig. Natura, Budapest, pp. 38-56.
- JAKUCS P. (1981): Magyarország legfontosabb növénytársulásai. In: HORTOBÁGYI T., SIMON T. (szerk.): Növényföldrajz, társulástan és ökológia. Tankönyvkiadó, Budapest, pp. 225-266.
- KAÁN K. (1927): A Magyar Alföld. Gazdaságpolitikai tanulmány. MTA, Budapest.
- KERTÉSZ É. (2006): A szabadkígyósi Kígyósi-pusztta növényzete. Békés Megyei Múzeumok Közleményei 28: 17-40.
- KÓSA L. (1979): Földismeret. In: ORTUTAY Gy. (szerk.): Magyar Néprajzi Lexikon. Akadémiai Kiadó, Budapest, pp. 219-220.
- KOVÁCS A., CSÍZI I., MONORI I. (2005): A karcagi szikes puszták jellemző virágos növényei. Shekina Grafika Bt., Karcag.
- KOVÁCS G. (1988): A Hortobágy madárvilágának ökofaunisztikai vizsgálata (1971-1986). In: TÓTH A. (szerk.): Tudományos Kutatások a Hortobágyi Nemzeti Parkban. 1976-1985., Budapest, pp. 113-208.
- KOVÁCS G., VÉGVÁRI ZS. (2011): A Hortobágy faunája. Madarak. Kézirat, HNP, Debrecen.
- LENDVAI G. (2011): Ürömpusztai növényzet a Mezőföld szakadó partjain. Kézirat, Sárbogárd.
- MAGYAR P. (1928): Adatok a Hortobágy növényzetszociológiai és geobotanikai viszonyaihoz. Erd. Kísérl. 30: 26-63.
- MAGYAR P. (1933): A homokfásítás és növényzetszociológiai alapjai. Erd. Kísérl. 35: 139-227.
- MAGYAR P. (1926): A szikesfásítás kérdéséhez. Erdészeti Lapok 65: 220-227.
- MENYHÁRTH L. (1887): Kalocsa vidékének növényzete. Hunyadi Nyomda, Budapest.
- MOESZ G. (1926/1940): A Kiskunság és a Jászság szikes területeinek növényzete. Acta Geobot. Hung. 3: 100-115.
- MOLNÁR A. (1994): Vegetációtérképezés a Borsodi-Mezőség déli részén. Kézirat, HNPI, Debrecen.
- MOLNÁR A. (1998): Az Angyalházi-pusztta NBmR kvadrátjának élőhelytérképe. Kézirat, HNPI, Debrecen.
- MOLNÁR A. (2007): A szöveges részek. In: Lesku B., Molnár A. (2007): A Hortobágy növényritkaságai. Daru füzetek, HNPI, Debrecen.
- MOLNÁR Zs. (1996): A Pitvarosi-puszták és környékük vegetáció- és tájtörténete a középkortól napjainkig. Natura Bekesiensis 2: 65-97.
- MOLNÁR Zs. (2003): Tájföldrajzi adatok a hazai szikesek növényzetének ismeretéhez. In: TÓTH A. (szerk.): Ohattól Farkas-szigetig, Budapest-Kisújszállás, pp. 71-95.
- MOLNÁR Zs. (2007): Történelmi tájökölógiai kutatások az Alföldön. Doktori Értekezés. Pécsi Tudományegyetem, Botanika Doktori Iskola, Pécs.
- MOLNÁR Zs. (2011): A hortobágyi pásztorok növényzetismerete. Botanikai Közlemények (nyomdában)

- MOLNÁR Zs., HOFFMANN K. (2011): A hortobágyi pásztorok növény- és növényzetismerete III.: élőhelytípusok és jellemzésük. Déri Múzeum Évkönyve (elfogadva)
- PAPP J. (2008): Hortobágy. Magyar Néprajzi Könyvtár. Debrecen.
- PENKSZA K. (1996): Dél-Tiszántúl I. Kézirat, SZIE, Gödöllő.
- PRÉCSÉNYI I. (1975): Szikespusztai rét növényzetének produktivitása. Biológiai Tanulmányok 4. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- PRODÁN Gy. (1914): Bács-Bodrog-vármegye sziki növényei. Magyar Botanikai Lapok 13: 96-138.
- RAPAICS R. (1927): A Középtiszavidéki szikes talajok növényösszetevői. Debr. Szemle 1: 194-210.
- S. CSOMÓS Á., SEREGÉLYES T. (1990): A kunmadarasi szikes puszták változásainak vizsgálata 1986-1990. Kézirat, Budapest.
- SAJÓ E., TRUMMER Á. (1934): Magyar szikesek. Pátria Nyomda, Budapest.
- SCHENK J. (1919): Az őstermészet kincseinek védelme magyar földön. Természettudományi Közlöny 51: 241-251. Magyarország növényvilága. Pannon Enciklopédia. Dunakanyar 2000, Budapest, pp. 186-189.
- SEREGÉLYES T. (1995): A szikes növényzete. In: Járai-Komlódi M. (szerk.) Magyarország növényvilága. Pannon enciklopédia. Dunakanyar 2000, Budapest, pp. 186-189.
- *SIGMOND E. (1902): A békéscsabai öntözött székes réten végzett sómeghatározásokról. Kísérletügyi Közlemények 5: 47-51.
- *SIGMOND E. (1923): A hazai szikesek és megjavítási módjaik. MTA, Budapest.
- *SIGMOND E. (1926): A tervezett mélybeváguasú Duna-Tisza csatorna mentén elterülő szikesek ismertetése és javítási lehetőségei. Budapest.
- *SIGMOND E. (1934): A magyar Alföld szikeseinek jellemzése és osztályozása. In: SAJÓ E., TRUMMER Á. (szerk.): Magyar szikesek. Pátria Nyomda, Budapest, pp. 3-20.
- SOÓ R. (1933): A Hortobágy növénytakarója. A Debreceni Szemle különszáma, Városi Nyomda, Debrecen, 26 pp.
- SOÓ R. (1945): Növényföldrajz. Term. Tud. Társ, Budapest.
- SOÓ R. (1964): Synopsis Systematico-Geobotanica Florae Vegetationisque Hungariae I., Akadémiai Kiadó, Budapest
- SOÓ R., MÁTHÉ I. (1938): A Tiszántúl flórája. Debrecen.
- SOÓ R., JÁVORKA S. (1951): A magyar növényvilág kézikönyve I-II. Akadémiai Kiadó Budapest.
- SOÓ R., ZÓLYOMI B. (szerk.) (1951): Növényföldrajzi térképezési tanfolyam jegyzete. MTA Botanikai Kutatóintézete, Vácrátót.
- STERBETZ I. (1980): Élő múzeumok. Natura kiadó, Budapest.
- STERBETZ I. (1995): Vizsgálatok a tervezett Körös-Maros Nemzeti Park legelő állattartásának szervezéséhez. In: KOVÁCS G., MÁRKUS F., STERBETZ I. (szerk.): Alföldi Mozaik. KTM Természetvédelmi hivatalának tanulmánykötetei 2., TermészetBÚVÁR Alapítvány Kiadó, Budapest, pp. 99-156.
- STRÖMPL G. (1926): A szik geomorfológiája. Földrajzi Közlemények 59: 62-74.
- SÜMEGI P., MOLNÁR A., SZILÁGYI G. (2000): Szikesedés a Hortobágyon. Természet Világa 131: 213-216.

- SZABÓ J. (1861): Békés és Csanád megye. Geológiai viszonyok. Talajnemek ismertetése. I. füzet, Pest.
- SZABÓ L. V. (1965): Fészkelő madártársulások vizsgálata a kunmadarasi szikeseken. *Állattani Közlemények* 52: 111-134.
- SZABOLCS I. (1954): Hortobágy talajai. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest.
- SZENTANNAY S. (1926): A sziktalaj művelése és javítása. Alföldi Magvető I. sorozat 2. szám, Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara, Debrecen.
- TARDOSKEGYI V. F., SZILÁDI J. (1956): Pásztorok kézikönyve. Legelőgazdálkodás és legeltetés. Polgárdi Legeltetési Bizottság, Polgárdi.
- THAISZ L. (1921): Az alföldi gyepek fejlődéstörténete és azok minősítése gazdasági szempontból. Pátria nyomda, Budapest.
- TIKOS B. (1950, 1951): Növénynevek a Hortobágyról. *Nyelvőr* 74: 368-371, 75: 268-272, 75: 341-347, 75: 425-431.
- TIMÁR L. (1953): A Tiszamente Szolnok-Szeged közti szakaszának növényföldrajza, *Földr. Ért.* 2: 87-113.
- TIMÁR L. (1954): Tiszazug növényföldrajza. *Földr. Ért.* 3: 554-567.
- TIMKÓ I. (1934): A borsodi nyílt ártér szikesei. In: SAJÓ E., TRUMMER Á. (szerk.): A magyar szikesek. Pátria Nyomda, Budapest, pp. 109-126.
- TÓTH A. (1988): Degradálódó hortobágyi löszgyepek reliktum foltjainak synökológiai viszonyai. In: TÓTH A. (szerk.): Tudományos Kutatások a Hortobágyi Nemzeti Parkban. 1976-1985., Budapest, pp. 11-83.
- TÓTH A., TÓTH Cs. (2008): A szikesek sajátosságos mikrovilága. *Természet Világa* 139. évf. 2. különszám: A Föld Éve pp. 41-44.
- TÓTH B. és munkatársai (1972): Szikesek fásítása. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- TÓTH Cs. (2003): Szolonyec szikes puszták geomorfológiai értékelése dél-hortobágyi vizsgálatok alapján. In: TÓTH A. (szerk.): Ohattól-Farkasszigetig. Budapest, Kisújszállás, pp. 97-114.
- TÓTH T., KERTÉSZ M. (2003): Nyírőlaposi változatos szikes puszták növényzetének térképezése légifényképpel. In: TÓTH A. (szerk.): Ohattól-Farkasszigetig. Budapest, Kisújszállás, pp. 115-124.
- TÓTH T., RAJKAI K., KERTÉSZ M. (1996): A padkásszik növény- és talajmintázata. In: TÓTH A. (szerk.): Ohattól Meggyesig. A Hortobágyi Természetvédelmi Kutatótábor huszonnégy éve, 1975-1996. Természet- és környezetvédő Tanárok Egyesülete, Budapest, pp. 90-98.
- TREITZ P. (1894a): A sziktalajok kérdéséhez. *Köztelek* 1894. december 15.
- TREITZ P. (1894b): Székes és szikes talajok. *Köztelek* 1894. március 21.
- TREITZ P. (1925-28): Jelentés az agrogeológiai osztály 1925-1928. évi munkásságáról. A Magyar Kir. Földtani Intézet évi jelentése, pp. 197-219.
- TREITZ P. (1934): Csonka-Magyarország sós és szikes talajai. In: Sajó E., Trummer Á. (szerk.): Magyar szikesek. Pátria Nyomda, Budapest, pp. 177-206
- TUZSON J. (1915): A Magyar Alföld növényföldrajzi tagolódása. *Mat. Természettud. Ért.* 33: 170-179.

- UJVÁROSI M. (1937): Hajdúnánás vegetációja és flórája. Tisia - A Debreceni Tisza István Tud. Társ. III. (Math.-Természettud.) Osztályának munkái 2: 169-214.
- V. SIPOS J. (1992): Gyepársulások, gyepszerkezet, kezelés és hasznosítás összefüggései. Előzetes jelentés, HNPI, Debrecen.
- VARGA Z. (1960): Debrecen környéke nagylepkéfaunájának (Macrolepidoptera) állatföldrajzi elemzése. Folia Ent. Hung. 13: 69-125.
- VARGA Z. (1993): A Hortobágyi Nemzeti Park. Előadáskézirat, Debrecen.
- VARGA Z., V. SIPOS J. (1999): Kontinentális sziknövényzet. In: BORHIDI A., SÁNTA A. (szerk.): Vörös Könyv Magyarország növényársulásairól. A KÖM Természetvédelmi Hivatalának Tanulmánykötetei 6., TermészetBÚVÁR Alapítvány Kiadó, Budapest, pp. 228-266.
- VARGA Z.-NÉ (1984): A HNP sziki gyepjeinek fitocönológiai viszonyai és szukcessziós kapcsolatai. Bot. Közlem. 71: 63-77.
- VARGA Z.-NÉ, NYILAS I., VARGA Z. (1982): Nyírólapos – Nyári-járás. Természetvédelmi útmutató. HNPI, Debrecen.
- VARGA-SIPOS J., VARGA Z. (1993): Hortobágyi Krónika. Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatósága, Debrecen.
- VIRÁNYI J. (1949): A szikfásítás végrehajtása a Hortobágyon. Erdészeti Lapok 85: 16-18.
- ZÓLYOMI B. (1945-1946): Természetes növénytakaró a tiszafüredi öntözőrendszer területén. Öntözésügyi Közlem. 7-8: 62-75.
- ZÓLYOMI B. (1958): Budapest és környékének természetes növénytakarója. In: PÉCSI M. (szerk.): Budapest természeti képe, Akadémiai Kiadó, Budapest, pp. 508-642.
- ZÓLYOMI B. (1969): Közép-Tiszavidék: Természetes növényzet, Körös-Maros közti síkság: Természetes növényzet. In: PÉCSI M. (szerk.): Magyarország Tájföldrajza. II. A tiszai Alföld, Akadémiai Kiadó, Budapest, pp. 124-131, 317-319.